

הַלְבוֹת פֶּסַח סִימָן תַּנַּג תַּנַּד

ביאורים ומוספים

בשווקים יש אחת גדול של קמח, ולכן דאי שאין לברך עליו שהכל אלא המוציא.

[משנ"ב ס"ק ב]

הנינו קלפה דקה הנשארת בפנה אחר יציאת הקמח⁽²⁾.

2) ואם נשארו בפנה קליפות דקות שנעורכות בהן גם שאריות קמח (נפעמים שטוחנים אותן שנית כדי לעשות מהן 'קמח שני'). כתב בשו"ת שבט הלוי (חיד"ו סי' ג) שאם בא להשתמש בהן כמות שהן בלא לטחון, ודאי שדינן כסובין ואי אפשר לעשות מהן מצה. אכן, אם טחן אותן שנית וחזר וניפה אותן ובא להשתמש בקמח השני לבדו בלא הערבת סובין, מותר לכתחילה לעשות מהן מצה, ובלבד שברור שרוב גמור מהקמח שלפניו הוא משאריות הקמח שהיה בקליפות, ולא הקליפות עצמן שנטחנו. אך אם כשטחן אותן לא ניפה אותן שנית, ועבשו מעורב הקמח עם שאריות הקליפות, יש לבעל נפש להחמיר לעצמו ולא להשתמש בקמח זה להכנת המצות.

[משנ"ב ס"ק ג]

מקמח שאינו מנקה, והם מצטרפין גם כן לשעור פניית מצה⁽³⁾.

3) ואף שבמצה שנאפתה מקמח שאינו מנופה לכאורה יש להושי שמא יש בה גרעין חיטה שהחמיץ בלשה, כתב הא"ר (סי' תנא ס"ק לו) שמהמובא כאן בשו"ע מוכח שאין לחוש לכה, ואפשר לאפות מצות מקמח שאינו מנופה, ובשו"ת שבט הלוי (חיד"ו סי' נו אות יא) דחה את ראיתו של הא"ר, אך להלכה כתב (שם) שמסתבר דינו של הא"ר, וכמו שפסק המשנ"ב לעיל (סי' תנא ס"ק קא).

[שעה"צ ס"ק ג]

הלא כהפגן אבהם שמשפסק פנה⁽⁴⁾.

4) ואף שלענין חיוב חלה, כתב השו"ע (יר"ד סי' שכד סי' ג) שאם הפריש את הסובין או המורסן וחזר ועירבם עם הקמח אינם מצטרפים לשיעור חלה, ואם כן יש להבין מה הכתפק בזה המג"א [כן הקשה החק יעקב (סי' ב) על המג"א], כתב בספר מקראי קודש (פסח ח"ב סי' ח) שיש להלק בין הנוגים, שלענין חלה, כשנפרד המורסן מהקמח פקעה ממנו חובת חלה, ולכן אף כשחזר ומצרפו הריהו מצרף דבר הפטור עם דבר החיוב, ולכן אינו מצטרף לשיעור חלה. אולם לענין מצה, כיון שעיסה המורכבת מקמח ומורסן נקראת לחם, אם כן גם כשהפריד את המורסן, כל שחזר ועירבו יש על העיסה הנאפית שם לחם, ולכן הסתפק המג"א שמא יוצא בה ידי חובת מצה. עוד כתב (שם), שאם נאמר שלשיעור חלה לא מתחשבים במה שהבצק תופח, אבל לשיעור מצה מועילה תפיחת הבצק, אם כן יש לדון שכל שחזר ומערב את הסובין בקמח הרי זה כאילו תפח הבצק, ודבר זה מועיל להצטרף לשיעור מצה, אך לא לשיעור חלה.

[משנ"ב ס"ק לו]

קדיעבר או פשעת הדחק שאי אפשר לנקר הרחיים כי הוא סמוך לפסח ויציא פנה, מקר לטחן קלי נקוד⁽⁴⁹⁾.

49) ובטעם הנחלת שבעה [שהוא מקור דבריו], ראה מה שכתבנו בשעה"צ (ס"ק טב).

[משנ"ב ס"ק מא]

שמצנה בו יתר משלה⁽⁵⁰⁾.

50) אך כשיש תלמידי חכמים שיכולים להשגיח על הטחינה, כתב הקצושי"ע (סי' קח ס"ג) שראוי שהם ילכו להשגיח על טחינת החיטים, ומשמע שהשגחתם עדיפה משמירת הבעלים.

ולסמוך על בעלי הריחיים שינקו ויעשו את כל הענינים הנצרכים כראוי, כתב בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' ל) שברחייים הטוחנות לרבים, אין לסמוך על הבעלים שינקו כראוי וישמרו על כל פרטי ההלכה, שבדבר הנעשה לרבים אין סומכים אלא על מי שנחזק על פי בית דין כראוי לדבר זה, והוסיף שהמנהג במדינתו, שבית הדין או הרב שבעיר שולחים ממונה מטעמם שישגיח על כל הנעשה בטחינת הריחיים.

[שעה"צ ס"ק עג]

ועין נדב"ז ס"ק א סימן תצ"ו⁽⁵¹⁾.

51) שם כתב הדרב"ז, שכל חומרת השבלי הלקט [שהוא המקור לדברי השו"ע (באר הגולה)] אינה אלא במקומות שהיו טוחנים על ידי מים שמילכים את הריחיים בכח גרול והקמח היה מתחמם, אבל במקומות שטוחנים על ידי בהמות הקמח לא מתחמם, ואין צורך להחמיר בכך. והוסיף, שהוא בעצמו בדק כמה פעמים על ידי ששם את ידו בנקב שממנו יורד הקמח והרגיש שאין הקמח חם אלא כל שהוא, ומיד שיורד לתוך הכלי מתבטלת איתנה המימות [והביא שם עוד טברת להקל], והשעה"צ מביא את דבריו כסניף להקל בריעב שלא לאסור את העיסה שנילושה מיד לאחר טחינת הקמח.

סימן תנ"ד

באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו

[משנ"ב ס"ק א]

לפי שאינן קרויין להם⁽¹⁾.

1) ומטעם זה, לחם העשה מסובין לבד ללא כל תערובת קמח, כתב בשו"ת שבט הלוי (חיד"ו סי' כב) שכיון שאינו נחשב לחם לענין חיוב חלה ושם מצה, אין לברך עליו אלא ברכת שהכל, כדין לחם העשה מדוחן ומשאר קטניות שלאביו נפסק בשו"ע לעיל (סי' רח סי' ט) שברכתו שהכל, אמנם סיים שם, שבלחם סובין המצוי היום

הַלְבוֹת פֶּסַח סִימָן תַּנֵּד

ביאורים ומוספים

יש עליה שם לחם, אם ערשה אותה גם לשם מצה יוצא בה ידי חובה.

[משנ"ב ס"ק ח]

ולש נאופה רק לצרף הפלכים⁶⁹.

9) ואף אם לאחר הלישה ועשיית העיסה חשב עליה שמענתה תעמוד למאכל אדם, כתב בחרושי הגרי"ח (פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"ה ד"ה גראה) בדעת הרמב"ם, שאינו יוצא בה ידי חובת מצה בפסח. ובטעם הדבר כתב שם (ד"ה אבן), שחובת 'שמירת המצות' כוללת שני דינים - דין אחד, שבפועל תהיה המצה שמורה מחימוץ, דין נוסף, שיחול על המצה 'שם' של מצה שמורה. ובעיסה שנעשתה מתחילה על רעת להאכילה לכלבים, גם אם בפועל שמר אותה מחימוץ שוב לא יכול לחול עליה 'שם' של מצה שמורה, שהרי בשעת עשיית העיסה לא היה עליה כלל 'שם' לחם, ולכן גם בשיחזור וירצה להאכילה לבני אדם ובכך יהול עליה שם לחם, מ"מ 'שם' מצה שמורה לא יחול עליה, משום ששם זה אינו חל אלא בשעת עשיית העיסה.

[משנ"ב ס"ק ט]

נאפלו לענין פרפת 'המוציא'⁷⁰, אלא משום דאניי לענין פסח הוסיף עוד טעם⁷¹.

10) והבא לאוכלה, כתב הגרי"ח קניבסקי (דרך אמונה פ"ו מביכורים ה"ח ביה"ל ד"ה העושה) שמדברי הרמב"ם בפיה"מ (חלה פ"א מ"ח) משמע שיברך עליה בורא פרי האדמה. וטעם הדבר שכיון שחשב עליה לאכילת כלבים ירדה מחשיבותה כפת, ודינה כמו כל פרי האדמה שברכתו בורא פרי האדמה.

11) באופן אחר ביאר בחרושי הגרי"ח (פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"ה ד"ה גראה) מדוע הוסיף הרמב"ם עוד טעם לדין זה, שכן אם לבסוף חשב על העיסה שתעמוד למאכל אדם, ומעתה יש לה שם לחם לענין 'המוציא', מ"מ לפי הטעם הנטף לענין מצה אינו יוצא בה ידי חובה, כיון שלא משתמרה מתחילת עשייתה לשם מצה, וראה מה שכתבנו לעיל (ס"ק ח).

[ביה"ל ד"ה טוב]

וצריך לומר פ"דש אשישה גסיפן מין עשה הלוטה⁷².

12) באופן אחר ביאר הערוך השלחן (ס"ג) את השמטת הפוסקים את דין אשישה, שכיון שאשישה היא אחת משה באיפה, ושיעור חלה הוא עשירית האיפה, נמצא ששיעור האשישה קרוב לשני שיעורי חלה, וכיון שאין לשין לפסח עיסה הגדולה משיעור חלה [כמובא בשו"ע לקמן (סי' רנו ס"א)], נמצא שלמעשה לא יתכן הדין של מצה הגדולה כאשישה, ולכן כתב הרמ"א רק 'וטוב לכתחילה וכו'', הדינו אפילו במצות שלנו שהן הקטנות מאשישה, טוב לעשות שלא תהא המצה דומה במקצת לאשישה, אבל אין זה מדינא.

[משנ"ב ס"ק ג]

אין מקטרפין לשעור כזית⁶⁶.

5) אמנם, אם אוכל ממצה העשויה מעיסה כזו שיעור גדול, שאף בלא הסובין או המורטן יש בו כזית מצה, הרי זה יוצא ידי חובתו, וכן כתב להדיא השו"ע הרב (סי"ב).
ואם ניטל המורטן [או הסובין] על דעת לחזור ולערב שנית עם שאר הקמח, הסתפק בספר מקראי קודש (פסח ח"ב סי' ה ס"ק ב) שמאחר שסופו לערבו, אולי נחשב הוא כל הזמן כמעורב, ומצטרף לשיעור כזית.

[משנ"ב ס"ק ה]

פרוש, גלוקקא גדולה⁶⁶.

6) היינו שגדולה באורכה וברוחבה, ולעשות מצה עבה, כתב השו"ע לקמן (סי' תס ס"ה) שאין לעשותה עבה טפה, וביאר המשנ"ב שם (ס"ק יז) שאין חום האש שולט כל כך בתוך פת עבה, ויש חיש שנתחמץ בתוכה בשעת האפיה, ולענין הדין בדיעבד ודין פת שעבה פחות מטפה, ראה משנ"ב שם וביה"ל שם (ד"ה פת עבה טפח).

ומצה שבשעת אפייתה היתה גדולה וקודם ליל הסדר שבר אותה ובכך הקטין אותה, דעת הגר"ש אריעבך (הליכות שלמה פסח פ"ו ס"ה, וסי' יא ו-יג) שדינה כמצה גדולה [שלכתחילה אין לצאת בה ידי חובה, ולענין דיעבד ראה ביה"ל (ד"ה טוב)], שהרי כל מצה גדולה הייב לשוברה כמון לאכילתו כדי לקיים את המצוה בפרוסה, וגם בשעת האכילה עצמה וראי שהוא שוברה ואינו אוכל את כולה בבת אחת, ובכל זאת נוים אותה כמצה גדולה כיון שלא זמן האכילה הוא הקובע אלא זמן האפיה.

[משנ"ב ס"ק ו]

להאכיל ממנה גם לרועיו הישראליים⁷³.

7) ומשמע שאם דרכו להאכיל ממנה רק את רועיו הנכרים, אין יוצאים בה ידי חובת מצה. וביאר הגרי"ח קניבסקי (דרך אמונה ביכורים פ"ו צ"ה"ל ס"ק קיב), שאף על פי שלענין חיוב חלה יש לה שם לחם חייבת בחלה, ככל עיסה הנעשית על ידי ישראל לצורך נכרים שחייבת בחלה, מ"מ לענין מצה צריך שתהיה משומרת לשם מצה, ואם דרכו להאכיל רק את רועיו הנכרים הרי אינו מקפיד על עשייתה לשם מצה, ולפיכך אין עליה שם מצה [וראה להלן (ס"ק י)].

[משנ"ב ס"ק ז]

ואף דמסתמא מערב בה מרסן ופסלת הרפה⁷⁴.

8) ואף כשאינה ראויה לאכילה רק על ידי הדחק, וגם רוב אכילתה לכלבים ואין הרועים אוכלים ממנה אלא קצת, כתב הגרי"ח קניבסקי (דרך אמונה פ"ו מביכורים צ"ה"ל ס"ק ט) לענין חלה, שכיון שדעתו היתה גם לאכילת אדם, יש עליה שם לחם [ואחר

